

Etnolekt – kodeval eller kodetvang?

Av Aud-Kirsti Pedersen

1 Innleiing

Språkbruken blant ungdom i innvandarmiljø i nordiske storbySAMFUNN har fått mykje merksemd i dei seinare åra.

Ulla-Britt Kotsinas var først ut med å forske på ungdomsspråket i fleirspråklege ungdomsmiljø i Stockholm, ofte omtala som *rinkebysvensk* etter ein av bydelane i Stockholm der varieteteten er påvist (Kotsinas 1985, 1988, 1994 o.fl.).

Seinare har Pia Quist vist oss kva som skjer på dette området i København (Quist 2000 og 2005 o.fl.), og Nordenstam (2003) har påvist slik språkbruk også i Göteborg, og det same skal ein også kunne finne i Århus (Quist 2000:177).

I Oslo har Aasheim (1995, 1997) undersøkt leksikalske forhold i ungdomsspråket, nemleg den karakteristiske slangen som ein finn i ungdomsmiljø med fleirspråkleg bakgrunn, og for tida pågår det forskning for å undersøke om *multietnolekt* også finst i Oslos ungdomsmiljø.¹

Termen multietnolekt er med stor framgang blitt introdusert av Quist (2000) (som også omtalar denne språkbruken som nydansk). Termen *multietnolekt* er ei utviding av termen etnolekt som er gjort greie for av t.d. Kulbrandstad (2003). Ein *etnolekt* er ein varietet av eit språk knytt til ei etnisk gruppe som har eller har hatt eit anna språk som er særmerkt for gruppa, og ein multietnolekt er etter Quist

---

1 UPUS, Delprosjekt Oslo – Norsk i multietniske ungdomsmiljø, <http://folk.uio.no/>

Målbryting 8 (2006): 47–66

<https://doi.org/10.7557/17.4788>

CC BY 4.0

(2000:188 f.) ein varietet av eit språk som har oppstått i multikulturelle urbane område.

Desse termene kan sjølvsagt diskuteras, men det er ikkje mitt ærend her. I staden vil eg ta opp eit karakteristisk forhold som både Kotsinas og Quist rapporterer om, nemleg at ungdommar som snakkar multietnolekt, ikkje gjer det i alle samanhengar. Ungdommane er i stand til, om dei ønskjer det, å skifte over til rikssvensk eller dansk riksspråk, m.a.o. å *kodeveksle*.

Strukturelt sett er det mange likskapar i språkbruken til dei multietnolektisk talande storbyungdommane og etnolekttalande personar i Nord-Noreg, men kodeveksling er ikkje omtala i forskinga som til no er blitt gjort om nordnorske etnolektar. Er det ein viktig skilnad her i språkbruken mellom dei multietnolekttalande storbyungdommane og etnolekttalande personar i Nord-Noreg? Og i så fall, kva kan ligge til grunn for dei ulike stategiane blant språkbrukarane?

Aller først vil eg peike på likskapar og skilnader i språkbruken til dei to gruppene og gjere kort greie for forhold i dei nordnorske etnolektane som det til no er forska på.

Sjølv om dei svenske og danske ungdommane høyrer til i ei anna tid og i ein heilt annan type samfunn enn personane i dei nordnorske språkkontaktområda, meiner eg at ein må kunne jamføre språkbruken i desse ulike gruppene, for i begge tilfelle er varietetane blitt utvikla i fleirspråklege kontekstar.

2 Språkbruk i multietniske miljø

Kotsinas (1994) og Quist (2000) nemner tre trekk som kjenneteiknar multietnolekt:

1. Forenklande trekk
2. Ekspanderande trekk
3. Kodeveksling mellom multietnolekt og annan varietet av svensk/dansk.

Det ikkje vanskeleg å finne parallellar i dei nordnorske etnolektane til dei såkalla forenklande trekka, dvs. spesielle drag i prosodien, fonologiske, morfologiske og syntaktiske særmerke. Kort sagt, på alle

nivå i multietnolektane finn ein språkdrag som vik av frå grammatikken i standard svensk og dansk, og det same gjeld dei nordnorske etnolektane jamført med norsk i einspråklege område.

Multietnolektane har i tillegg leksikalske særdrag, dvs. eit særmerkt ordtilfang som har opphav i fleire ulike språk, og denne delen av språket blir etter Kotsinas omtala som *eksponderande trekk* – sjå døme på språktrekk i oppstillinga under. I tillegg er dei multietnolekttalande ungdommane, i alle fall nokre av dei, i stand til å velje om han/ho vil bruke eller la vere å bruke multietnolekt, med andre ord velje å bruke kodeveksling som ein strategi som markerer stilskifte.

Spørsmålet her er: Kan dei som talar nordnorske etnolektar også velje kodeveksling som ein samtalestrategi slik som dei multietnolekttalande ungdommane i Stockholm og København?

3 Nærmare om språklege særdrag i (multi)etnolektane

Før eg kjem til det som er mitt eigentlege ærend, vil eg kort gjere greie for nokre språklege trekk som kjenneteiknar dei svenske og danske multietnolektane jamført med dei norske etnolektane, og inndelinga følger Kotsinas og Quists inndeling, jf. forrige avsnitt.

3.1 Forenklande drag

I språkkontaktsituasjonar er det vanleg at vaksne som lærer seg eit nytt språk, nyttar bestemte forenklingsstrategiar for slikt som er vanskeleg å lære seg i det nye språket. Innlæraren foretrekker mindre markerte, dvs. vanlegare og dermed enklare former eller konstruksjonar i staden for meir markerte eller meir uvanlege konstruksjonar (Kotsinas 1994:147).

I svensk er *på* og *i* vanlege preposisjonar, og det kan reknast som ein forenklande strategi om språkbrukaren har eit overforbruk av desse preposisjonane. Felleskjønn er vanlegare enn inkjekjønn (svensk utrum og neutrum), og overforbruk av felleskjønn kan derfor reknast som ein forenkla språkbruk. Sløyfing av kongruensbøying eller annleis kongruensbøying er eit anna trekk. Endefram ordstilling er vanlegare enn invertert ordstilling, så endefram ordstilling der ein skulle vente invertert ordstilling, kan også reknast som ei forenkling.

I tillegg nemner Kotsinas også utelating av formord og visse uttaletrekk som forenklande strategiar.

Av forenklande trekk i dansk multietnolekt nemner Quist (2000:152) manglande inversjon, overforbruk av felleskjønn, utelating av stød og avvikande trykkplassering jamført med standard dansk.

I nordnorske etnolektar finn ein også særdrag i prosodien som manglande tonemkontrast, generelt hovudtrykk på første staving også når ei enkelt staving står føre eit tostava ord som i t.d. /'hans,peter// <Hans Petter>, /'ei,kru:na/ <ei krona>, /'be:,ta:le/, ulike fonologiske særdrag som kan relaterast til språkkontakt, avvikande genusmarkering og preposisjonsbruk, utelating av setningsledd, avvikande plassering av setningsledd og leksikalske særdrag. Nokre døme finst i oppstillinga under, og fleire finn ein i den refererte litteraturen. Ein kan også diskutere om alle desse trekka kan klassifiserast som forenklande trekk.

3.2 Ekspanderande drag

Eit svært karakteristisk drag i dei nye multietnolektane er *ekspressive slangord* som Kotsinas og Quist omtalar som ekspanderande drag. Kotsinas (1994:150) seier at ungdommane i Väster² ofte ikkje kjenner til stockholmslang på same vis som andre ungdomsgrupper i byen, og ho meiner at dei nye slangorda dermed kan sjåast på som ein kompensierende strategi for å utvide ordtilfanget i ungdomsspråket.

Ein del av orda er slangord i språka som orda opphavleg kjem frå, andre ord er vanlege ord som ofte har gjennomgått store tydingsendringar og fungerer som slangord. I dei nordnorske etnolektane finst ikkje eit repertoar av slike ekspressive slangord, for det er heilt ulike forhold rundt desse språkbrukarane, både sosialt, kulturelt og historisk sett.

I det heile er det få leksikalske innslag i norske etnolektar frå samisk og kvensk, og det som finst, er gjerne knytt til reiskapar, gjenstandar og tidlegare tidars arbeidsliv. Både i det samiske og kvenske miljøet står læstadianismen sterkt, og ekspressive slanguttrykk har følgeleg ein dårleg grobotn her. Det religiøse

2 Västermalm, bydel i Stockholm.

språket er derimot særmerkt, og dette språket er ikkje beskrive. I dei læstadianske trussamfunna er ein stor del av det religiøse livet konsentrert om samlingar, som ein kallar stevne, utafør den statskyrkjelege aktiviteten. Her har lekpredikanten sin arena, og det har vore vanleg at preika blir simultantolka frå samisk og/eller kvensk til norsk eller vice versa.

Det har vore ei vanleg oppfatning at det kristne ord har større kraft om det blir forkynt på kvensk eller samisk, men sidan det no er mange som ikkje forstår desse språka, må preikene tolkast. Eg kjenner ikkje til stoda så nøye no for tida, men eg vil tru at tolking etter kvart ikkje lenger er så vanleg sidan bruken av kvensk og samisk, særleg kvensk, har gått mykje tilbake i dei seinare åra. Men den religiøse språkb Bruken er spesiell, ei blanding av svært konservativt religiøst bokspråk med sterke innslag av språkkontaktfenomen og innslag av lokal dialekt/etnolekt.

Dette *religiøse språket*, eller *inngruppespråket*, er kanskje det som ligg nærmast til å vere ein slags parallell til den fleirspråklege slangen i multietnolektane. Dette vil eg komme tilbake til.

3.3 Veksling mellom multietnolekt og standardspråk

Både Ulla-Britt Kotsinas og Pia Quist hevdar at ungdommane som snakkar multietnolekt, er i stand til å veksle mellom multietnolekt og standardspråket, evt. ein annan varietet av språket. Kotsinas (1994:154 f.) har dokumentert i lydbandopptak korleis ein og same person er i stand til å snakke västersvenska med kameratane, men i andre samanhengar skifte til ein språkstil lik den som ungdommen i Söder³ praktiserer. Dette skjer i samtale med lærarar, andre vaksne eller fremmede. Men alle ungdommar i Väster er ikkje i stand til å kodeveksle frå multietnolekt til ein annan svensk varietet, meiner Kotsinas, og grunnen er rett og slett at ungdommane har altfor lite kontakt med innfødde svenskar og dermed lite kontakt med standardspråket.

Også Quist (2000:159, 164) held ope for at ein del av ungdommen tyr til forenklande strategiar når dei snakkar dansk rett og slett på grunn av at kunnskapane i dansk er for dårlege. Men for andre

---

3 Ein bydel av Stockholm, Södermalm, med eit ungdomsspråk som ikkje er multietnolekt.

fungerer dei forenklande trekka i språket som stilmarkørar som heller utvidar det språklege registret enn å forenkla det. Quist registrerer korleis ungdommane bruker avvikande genusmarkering, manglande inversjon og utelating av stød som stilistisk verkemiddel når dei ønskjer å konvergere eller å uttrykke gruppesolidaritet med ein samtalepartnar innafor gruppa. På same måten kan ekspressive uttrykk, intonasjon og trykkfordeling nyttast.

Både dei svenske og dei danske ungdommane gjev uttrykk for at dei er heilt klar over at dei kodevekslar i samsvar med normene som dei oppfattar gjeld i samtale med ulike typar samtalepartnarar. Men Quist held det for sannsynleg at språkbrukarane kanskje ikkje er medvitne om alle avvikande trekk som dei nyttar, t.d. er det ein av informantane hennes som vekslar mellom å seie "jeg har den der blad" og litt seinare "det der blad" (s. 160), og likeså meiner ho at manglande bruk av inversjon kan vere eit språkdrag som språkbrukarane ikkje alltid er medvitne om.

Kotsinas 1994	Quist 2000	Nordnorsk etnolekt ⁴
Prosodi: stakkato	stakkato	Manglar tonemkontrast Konsekvent hovudtrykk på første staving
Fonologi: avvikande vokalkvalitetar	feil bruk av stød, utelating av stød	- ikkje kontrast mellom aspirerte og uaspirerte klusilar - konsonantsamband med r + alveolar får ikkje alltid postalveolar uttale
Preposisjonsfraser: Forenklande preposisjonsbruk, overforbruk av <i>i</i> og <i>på</i>	?	Utelating av preposisjon Avvikande bruk av preposisjon
Nominalfraser: Avvikande genus og kongruensmarkering: - <i>du har dragit vår namn i skiten</i> - <i>då de skulle bli tråkig</i>	- <i>en job</i> - <i>den der blad</i>	<i>Kæm de e sin bilen?</i> - <i>den huset der</i> - <i>det store myra</i>
Verbfraser: Manglande inversjon: - <i>då han e ganska gammalmodig</i>	- <i>normalt man går på ungdomsskolen</i>	- <i>mæn hældivis ho va heilt steindau</i>

Fig.1 Oppstilling av nokre særdrag i multietnolektar og etnolektar. Døme på forenklande trekk.

4 Dei etnolektiske døma er henta frå ulike arbeid om etnolektar utan at det blir presisert nærare kvar det enkelte dømet er henta frå.

Kotsinas 1994	Quist 2000	Nordnorsk etnolekt
<i>län</i> av tyrkisk, 'hörrudu', t.d. <i>Har du parra län?</i> <i>kis</i> av tyrkisk 'flicka' <i>raklo</i> av romani 'pojke'	<i>lan</i> av tyrkisk 'mand', t.d. <i>hvad så lan</i> <i>kis</i> av tyrkisk 'pige' <i>wallah</i> av arabisk, 'jeg sværger'	?

Fig. 2 Døme på ekspanderande trekk

Kotsinas 1994	Quist 2000	Nordnorsk etnolekt
Kodeveksling observert	Kodeveksling observert	Kodeveksling ikkje observert

Fig. 3 Kodeveksling mellom etnolekt/multietnolekt og annan varietet av det same språket

4 Utforskinga av etnolektar i Nord-Noreg

Norske språkkontaktvarietetar eller etnolektar i Nord-Noreg har ikkje vore undersøkt nærmare før ein tok til med dette på 1980-talet. Sjølv har eg undersøkt språkbruk, og meir spesifikt bruk av stadnamn, i det som på den tida framleis var to- og trespråklege område, nemleg Skibotn i Storfjord kommune og Kvenangsbøtn i Kvenangen kommune. Materialet blei samla inn frå 1984–1987 (Pedersen 1986, 1988, 1991, 1996b, 2000). I tillegg har eg undersøkt språk- og stadnamnbruk i eit område som tidlegare har vore samiskspråkleg, dvs. bygda Kaldfjorden i Tromsø kommune. Dei siste som var samiskkyndige, var fødte om lag 1870–80. Dette materialet blei samla inn i 1989 (Pedersen 1994, 1996a). I tillegg har eg på 1990-talet intervjuva fleirspråklege i Porsanger og Sør-Varanger kommunar utan at eg har hatt høve til å analysere dette materialet nærmare.

Hilde Sollid er den einaste som har skriva ei doktoravhandling om ein nordnorsk etnolekt (Sollid 2003), nemleg om syntaktiske forhold i nordreisadialekten der det i hovudsak dreier seg om språkkontakt mellom kvensk og norsk (arbeidet byggjer på Nilsen 1996). Jorid Hjulstad Junntila 1988 har skriva om språkkontakt mellom kvensk og

norsk på Skibotn.⁵ Tove Bull har arbeidd med språkkontakt mellom samisk og norsk i bygda Furufalten i Lyngen kommune (Bull, fleire publikasjonar, sjå litteraturlista). I tillegg må også Thomas Hoels (1984) arbeid om spansdalsmålet nemnast. Dette er eitt av dei tidlegaste arbeida om språkkontakt i norsk i ein samiskbasert etnolekt, men arbeidet er ikkje publisert.

Informantane som inngår i desse undersøkingane, er i ulike aldrar. Dei eldste er fleirspråklege (to- og trespråklege), og dei har lært norsk som andrespråk. Medlemmane av mellomgenerasjonen er oftast einspråklege eller meistrar samisk og/eller kvensk nokså dårleg, men mange har passiv dugleik i desse språka. Dei yngste (barn, ungdom) er einspråklege, men det er ikkje så mange som har undersøkt språkbruken deira. Unntak her er Hoel 1984, Junttila 1988, Bull, Junttila og Pedersen 1986 og Bull (fleire arbeid om språkbruken på Furufalten). Informantane er folk som er fødde i ein periode på nesten hundre år, om lag mellom 1895 og 1980-talet. Språkbruken til desse personane vil altså representere ulike steg i framvoksteren av ein ny norsk varietet. Sollid 2003 har argumentert for at utviklinga kan delast inn i ein prosess med ein danningfase og ein stabiliseringsfase, og at teoriar om kreolspråkdanning og andrespråksinnlæring er til nytte for å gjere greie for ulike forhold i denne prosessen.

Graden av språkdugleik i kvart av språka varierer på individuelt nivå, men dess seinare ein person er fødd, dess større sjanse er det for at dugleiken i det norske språket er betre, og tilsvarande er kunnskapane i samisk og/eller kvensk ringare, for til slutt å ende opp med einspråklegheit, (ofte med ein passiv dugleik i samisk og/eller kvensk). Det er også dokumentert nokre stader ein kjønnskilnad i fornorskingsprosessen som går ut på at kvinner har blitt fornorska ein til to generasjonaretidlegare enn menn.

5 Kodeveksling i nordnorske etnolektar?

Er så kodeveksling ein kommunikasjonsstrategi som ein finn i dei nordnorske etnolektane? Mitt inntrykk av den språklege kvardagen

---

5 Sollid og Junttila har dessutan fleire andre arbeid om temaet som ikkje er refererte her.

til to- eller trespråklege personar i Nord-Noreg, og likeså av den første generasjonen av einspråklege, er at kodeveksling mellom to varietetar av norsk ikkje er mogleg. Eit eventuelt atterhald må takast om det kan finnast personar som kan praktisere ein særskilt stil for religiøse tema. Eg har ved eit høve vore til stades under ei gudsteneste på eit læstadiansk stemne og hørt på den særeigne forma for språkbruk som predikanten og tolken nytta. Men denne religiøse språkbruken er ikkje ein kode som er felles for alle språkbrukarane. Dette er nok ein særmerkt kode for dei som forvaltar Guds ord. Eg veit ikkje om ein samtale om religiøse tema mellom religiøse personar vil ha ein spesiell stil. Anna-Riitta Lindgren⁶ opplyser (munnleg informasjon) at ho har overhørt samtalar på samisk om religiøse tema, og at det tydeleg skjedde eit skifte i intonasjonen til samtalepartnarane då temaet skifta frå verdsleg til religiøst innhald. Men dette er ikkje nærmare undersøkt.

Men utover dette kan eg ikkje sjå at det er mogleg for språkbrukarane å veksle mellom ulike varietetar av norsk, og eg kan heller ikkje sjå at nokon av dei andre som har undersøkt språkbruken i dei nordnorske språkkontaktområda, rapporterer om slik kodeveksling. I etnolekten finn ein, som før nemnt, ei rad av språkkontaktfenomen, men det er ikkje observert at språkbrukarane kan velje å utforme talen sin på bestemte måtar som er stilistisk motiverte. Om dei seier *den her nesse* eller *det her nesse, en del* eller *et del, ka dato e de i dag?* eller *ka datoen e de i dag?*, har ikkje slik språkbruk kunna blitt relatert til språkeksterne forhold. Bull, Junntila og Pedersen (1986:65) kommenterer variasjonen i språkbruken slik:

Om distribusjonen av desse allomorfa følgjer noko bestemt mønster, er uvisst. Det ser helst ut som om dei er vilkårlig og tilfeldig distribuerte, på grunn av den store interindividuelle og intraindividuelle variasjonen.

Vidare seier dei (op.cit.:70):

at det absolutt ikkje finst grunnlag for å seie noko om sosial eller stilistisk variasjon der ein finn mange variantformer. Formene blir

---

⁶ Professor i finsk språkvitenskap ved Universitetet i Tromsø.

brukte om kvarandre, av ein og same person, innanfor ein og same kontekst, i eit og same syntagme.

Kodeveksling vil ein berre kunne finne mellom norsk og samisk, norsk og kvensk, samisk og kvensk osv., altså mellom ulike språk. Kva kan vere grunnen til at dei norske språkbrukarane oppfører seg så annleis jamført med dei danske og svenske språkbrukarane? For å forstå denne skilnaden må vi sjå nærmare på dei språklege normene og tilhøva som ein finn i desse samfunna.

6 Korleis er/var den språklege røyndommen til dei norske språkbrukarane?

Overgangen til norsk har ikkje skjedd samstundes overalt, mange av dei som er fødde før 1920 i dei fleirspråklege områda i Nord-Troms seier at dei ikkje kunne norsk då dei tok til på skolen. Nesheim (1952:126) seier at "[d]et er særleg to måter samene har lært norsk på: ved direkte kontakt med norsktalende og gjennom skole og bøker. Som en tredje måte er nu radio kommet til". Skolegangen på tidleg 1900-tal var ikkje omfattande. Marius Grape, Skibotn, f. 1899 seier at det var skole berre tolv veker for året, iblant mindre⁷, så dermed var nok den språklege påverknaden som skolen stod for, meir avgrensa. Junttila (1988:124) stiller seg tvilande til at bokleg lærdom var den viktigaste kjelda for å utvikle eit norsk talemål i språkkontaktområda: "Det er lite sannsynleg at folk som fekk svært lite bokleg lærdom og som var så fattige at dei ikkje kunne ha mange bøker, skulle kunne lære seg eit framandt språk berre via skriftspråket". Talemålet som har utvikla seg, er heller ikkje ein skriftspråknær varietet, så ein må sjå på kva for norske påverknadskjelder som fanst i utviklinga av eit norsk talemål.

Så seint som på 1800-talet var den norske busetjinga i fjordane og dalområda av Nord-Troms svært sparsam, men det er dokumentert at det fanst ein liten tilflytta norsk folkesetnad som ein kan klassifisere i to evt. tre grupper: Eit norsk handelsborgarskap og embetsmenn og ein norsk allmuge. Det er mange vitnemål om at desse norske nytta

---

7 Lydbandintervju v/Storfjord kulturkontor, november 1978.

samisk og/eller kvensk i den daglege kommunikasjonen, men norsk hørtest også, jf. at presten Gotaas i 1811 laga ei lita ordsamling frå den norske "Mund-arten" i Lyngen (Kolsrud 1957). Ein viktig kanal for å få kjennskap til norsk språkbruk utafor området, må ein gå ut frå at sesongfiskeriet representerte. Mannfolka frå regionen har gjennom tida deltatt i lofotfisket og finnmarksfisket saman med menn frå resten av Nord-Noreg, og her har dei komme i kontakt med norsktalande som ikkje kunne samisk eller kvensk. Det er også mange vitnemål om at det var mannfolka som var mest kyndige i norsk, mens kvinnfolk og heimeverande ungar ofte ikkje kunne norsk. Dette mønstret endra seg nokså brått då kvinnene i familiene bestemte seg for å gå over til å snakke norsk til ungane sine trass i at dei sjølve ikkje meistra norsk godt. Dette blei eit allment mønster i mange familiar i tida etter 1900 (sjå t.d. Aikio og Lindgren 1982:124 f.).

Kva for type norsk er det vi har i denne første fasen? Eit viktig kjenneteikn er at det er ein språkbruk med mykje variasjon som ikkje er stilistisk ladda. Ein må gå ut frå at på dette stadiet er den språklege norma uklår, eller diffus for å uttrykke seg i tråd med Le Page.

7 Kva normoppfatningar finn ein blant språkbrukarane?

7.1 Oppfatningar om normer innafor regionen

I arbeidet mitt med å lage eit fonemoversyn over dialektane på Skibotn og i Kvenangsbotn (Pedersen 1988) var mitt inntrykk at informantane som eg spurde direkte ut om uttalen av ord, både tospråklege og einspråklege, hadde ei klar oppfatning av norma for uttalen av ord og likeså av det leksikalske tilfanget i dialekten/etnolekten. Oppfatningar om det morfologiske og det syntaktiske systemet inngjekk ikkje i undersøkinga. Dette inntrykket harmonerer med det t.d. Le Page (1980) rapporterer om frå Belize, som er eit franskbasert kreolspråksamfunn i Mellom-Amerika.

Bull (1991a:26) fortel om korleis folk i bygda Furufleten i Lyngen kommune oppfattar det norske språket som blir brukt. Folk er samde om at det finst berre ein norsk dialekt her, men at nokre i bygda snakkar "breiare" enn andre, og at det er ein skilnad i språkbruken mellom dei som bur på nordsida og sørsida av elva som deler bygda i

to. Tove Bull seier at ho ikkje har klart å få folk til å konkretisere kva desse skilnadene går ut på, informantane blir svarlause når ho spør dei, men ho trur at det kan vere nyanseskilnader i prosodi og kanskje i fonologi som dei legg vekt på. Vidare seier ho: "Derimot har eg aldri røynt at nokon nemner noko om at dei eldste i bygda snakkar annleis enn dei yngre. Det er påfallande, for frå mi side sett er det markante generasjonsskilnader i fonologi, morfologi og syntaks, men kanskje mindre i prosodi". Skilnadene mellom generasjonane går ut på at dei eldste har mykje større innslag av samiske substratfenomen i målet, for å nytte Bulls terminologi. Skilnadene mellom den eldste og den yngste generasjonen er markerte, men språkbrukarane vektlegg ikkje desse skilnadene, og

[f]or meg har det iallfall blitt eit stadig større paradoks at det i folks medvett kan oppstå oppfatningar om regulære dialektskilnader på eit grunnlag som ein utabygds lingvist knapt er i stand til å gje ans på, mens bygdefolket ikkje synes å vere lydhøre for store og målbare skilnader.

Bull trur at dette kan ha samband med at språkbrukarane ikkje reknar språkbruken til dei eldste som nokon eigen språkleg varietet. Språkbruken deira er rett og slett "feil" eller "galen" norsk, og slik bruker også dei eldste å omtale det norske språket som dei sjølve snakkar. Og kanskje legg språkbrukarane meir vekt på geografiske skilnader i språket enn andre skilnader mellom gruppene.

7.2 Oppfatningar om normer utafor regionen

Då eg samla inn materiale mitt, var eg ikkje primært interessert i å undersøke norm-oppfatningar om språkbruken, så opplysningane om dette er tilfeldige. Dei fleste intervju handlar om stadnamn og slike forhold som det er relevant å snakke om når ein dokumenterer denne typen materiale, men i arbeidet med fonemanalysen av talemålet i bygdene Skibotn og Kvenangsbotn, var altså hovudinntrykket at språkbrukarane var svært medvitne om kva for uttale som dei oppfatta som den gjengse lokale uttalen av ord, og dei var også merksame på at uttalen kunne variere. Under fonematiseringsarbeidet prøvde eg å finne ut om /ç/-lyden kunne

finnast i innlyd. Denne lyden har som kjent ikkje så mange moglege førekomstar i innlyd utafør dei vestlandske dialektane, men lyden finst i vanlege nordnorske former som *ikkje* og *mykje*. I Nord-Troms nytter ein forma *ikke* av nektingsadverbet, og blant eldre kunne kvantoren *mykje* ha forma *mykke*, men blant yngre *mye*. Men eg tenkte at eg nok ville få eitt belegg på lyden i ordet *bikkje* f. Sidan eg ikkje hadde observert ordet i nokon av dei mange timane med intervju som eg hadde, måtte eg spørje spesifikt om uttalen av dette ordet. Svaret eg fekk var "/næi, vi 'sæi 'ike de, de e 'son der 'fi:nt, vi sæi 'hu:hup/". Eit liknande synspunkt fekk eg på eit anna spørsmål om uttaleformer av ord: /'næi, de 'e: son der 'fi:nt, son der 'senja/. Talemålet på Senja blir i allfall utafør nordtromsregionen, oppfatta som ein såkalla skikkeleg saftig og brei dialekt, for å uttrykke seg i folkelege termar. – Men altså, her får vi utsegner som kanskje kan tolkast som om at utafør regionen, i den delen der ein finn talemål utan språkkontaktfenomen, der finn ein "fin" språkbruk.

8 Kva forklaringar skal vi søke etter?

Hilde Sollid argumenterer for at språkutviklinga i norsk etter språkskiftet, eller i språkskifteprosessen, må kunne gjerast greie for i lys av teoriar frå kreolspråkforskinga og andrespråksinnlæring. Språkbruken under og etter språkskiftet kan delast inn i ulike fasar, og i den første fasen eller dannelsesfasen, er ikkje språkbrukarane i stand til å kontrollere språkproduksjonen fullt ut (Sollid 2003:57). Om dette er tilfelle, forklarar det korfor dei tospråklege ikkje er i stand til å legge nokon stilistisk variasjon inn i måten dei bruker språket på, i alle fall språkbruken på eit morfologisk og syntaktisk nivå. Bull, Junntila og Pedersen (1986) konfronterte tre informantar, ein eldre mann, ein middelaldrande mann og ei jente på om lag ti år med nokre autentiske døme på slikt som kan kallast avvikande genusmarkering, og det var stort sett berre den yngste som ville korrigere på språket i eksempla som blei vist ho. Dette kan kanskje takast til inntekt for at språkbrukarane i dannelsesfasen er blinde for morfologisk og syntaktisk variasjon i språket, men truleg er dei meir medvitne om den fonologiske norma i språket. Sollid (2003) som undersøker om ulike syntaktiske konstruksjonar i norsk kan relaterast

til at språkbruken i området har gjennomgått eit språkskifte frå kvensk til norsk, finn at det er dei eldste informantane som helst aksepterer dei undersøkte konstruksjonane.

Men når vi så kjem til det Sollid kallar stabiliseringsfasen i språkbruken etter språkskiftet, blir det mindre variasjon, og normoppfatninga blir klårare. I denne fasen skulle ein kunne vente å finne stilistisk variasjon i den nye norske språkbruken som utgjør etnolekten og også kodeveksling til ein annan norsk varietet om det skulle vere ein ønskeleg strategi blant språkbrukarane. Kanskje finst slik språkbruk, men dette er det ikkje rapportert om i studiane som til no ligg føre.⁸ Korfor finn ein kodeveksling i dansk og svensk multietnolekt, men ikkje i nordnorske etnolektar? Svaret her må vel ligge i at språkbrukarane inngår i språksamfunn som på mange måtar er ulike. Dei danske og dei svenske ungdommane er grupperingar i storbyar, og den særeigne språkbruken fungerer som uttrykk som kan skape samhold innafor gruppa og avgrense dei frå andre utafor gruppa, altså ha ein identitetsskapande funksjon. Språkbrukarane i Nord-Noreg, t.d. Nord-Troms, er medlemmar av eit område som på ulike vis (geografisk, kulturelt, historisk, administrativt og språkleg) har status som ein region, og språkbruken deira signaliserer straks kva for geografisk bakgrunn dei har. Korfor vel dei så ikkje å endre meir på språkbruken sin, jamvel kodeveksle i retning av ein annan norsk varietet?

Tove Bull (Bull 1991 o.fl. arbeid) har argumentert for at det ho kallar samiske substratfenomen i norsk på Furuflaten, langt på veg er ute av språket til dei yngste av dei ho har intervjuet. Av slikt som heng att, er visse fonologiske og prosodiske drag, t.d. trykkfordeling og intonasjon (tonemkontrast manglar). Bull (1991:34) hevdar at det er vanskeleg å tenke seg at den sterke graden av resistens i fonologi og særlig prosodi er uttrykk for manglande evne til å tilpasse seg storsamfunnet og majoritetsspråket, og at det må vere andre grunnar til at akkommodasjonen til norsk har vore selektiv og gradvis. Med

---

8 Ei venninne av meg med ektemake frå Porsanger med fleirspråklege foreldre meiner at mannen hennes bruker språket annleis heime hos foreldra enn når han er i "typisk norske miljø", og det kan sjølvstøtt vere metodiske årsaker som ligg til grunn for at stilistisk variasjon i fleirspråklege miljø i Nord-Noreg ikkje er observert.

referanse til Apel og Muysken (1987:132) og deira funn, argumenterer Bull med at den spesielle prosodien er ein strategi for å skape ein eigen etnolekt, ei identitetshandling som fungerer som ein slags kompensasjon for språket som har gått tapt. Her trur eg vi treng meir forskning for å kunne forstå strategiane til språkbrukarane betre, t.d. undersøkingar om haldningar og identitetsoppfatning blant språkbrukarane.

Men tilbake til spørsmålet om korfor dei nordnorske etnolektbrukarane som representerer det ein kan kalle ein stabiliseringsfase i språkbruken ikkje nyttar strategien kodeveksling? Forklaringa kan kanskje vere å finne i det allmenne mønstret som gjeld for bruken av dialekt i Noreg. Mæhlum (1987) har argumentert for at det typisk norske variasjonsmønstret mellom dialekt- og standardformer⁹ er ein relativ variasjon eller overgang i bruken av former mellom dialekt og standard, ikkje det typiske bruksmønstret som vi kjenner frå mange andre samfunn med ei distinkt kodeveksling mellom enten lokal dialekt eller offisiell standard. I Danmark og Sverige utgjør riksspråka fokuserte normer som standardspråk, men ein tilsvarande standard har vi som kjent ikkje i Noreg, og slett ikkje i det norske språksamfunnet slik det var for dei eldste språkbrukarane som vi har intervjua. Dei faste normene som gjeld for dansk og svensk riksspråk, kan kanskje også forklare at dei multietnolekttalande ungdommane, eller i alle fall dei som meistrar dansk og svensk best, ikkje ser ut til å gjennomgå ein språkdanningsprosess som kan omtalast som ein dannelsesfase med ein påfølgjande stabiliseringsfase.

9 Kva er situasjonen i dag?

Korleis oppfattar ein språkbrukar av i dag frå t.d. Nord-Troms normene i det norske språksamfunnet? Dette har eg ikkje undersøkt, og kan ikkje svare på det, og svaret vil sjølvsagt avhenge av fleire faktorar knytt til det enkelte individet og individet si rolle i samfunnet. Eg vil berre avslutte med å nemne språksituasjonen for

---

⁹ Som kjent har vi ikkje i Noreg nokon offisiell vedteken offentleg standard. I den grad ein standard rår, er det på eit mentalt plan i medvitet til folk om ei slik norm i språksamfunnet.

ein person frå Nord-Troms som er fødd på midten av 1960-talet, og er andre generasjon av språkbrukarar frå området som ikkje har fått lære samisk eller kvensk. Denne personen har skaffa seg ein akademisk yrkeskarriere, og har skriva ei doktoravhandling. På grunn av at han kjenner seg usikker på kva som er rett språkbruk etter norma for bokmål, har han bede meg om å lese korrektur på avhandlinga. I den 208 siders lange avhandlinga har eg identifisert 54 setningar og endå fleire konstruksjonar som viser språklege normavvik av det slaget som Kotsinas har omtala som forenklande trekk. Så melder spørsmålet seg – er det råd å kodeveksle når ein ikkje er sikker på kva som er gjeldande norm?

Litteratur

- Aikio, Marjut og Anna-Riitta Lindgren 1982: Den finske minoriteten i Nord-Noreg. Bull, Tove og Jetne, Kjellaug: *Nordnorsk. Språkav og språkforhold i Nord-Noreg*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Bull, Tove 1990: The Influence of Multilingualism on a Northern Norwegian Dialect. Halliday, M.A.K., Gibbons, John - og Nicholas, Howard (eds.): *Learning, keeping, and using language*. Selected papers from the Eight World Congress of Applied Linguistics, Sydney, 16–21 August 1987. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co, 51–61.
- Bull, Tove 1991a: Språklig identitet i ei nordnorsk fjordsamebygd. *Danske folkemål* 33. København: Institutt for dialektforskning, 23–35.
- Bull, Tove 1991b: The birth of a phonological rule: Postalveolarization in a language contact area in Northern Norway. *Papers from the Twelfth Scandinavian Conference of Linguistics, Reykjavík*, June 14-16, 1990. Reykjavík 1991, Linguistic Institute, University of Iceland, 26–37.
- Bull, Tove 1992: A contact feature in the phonology of a northern Norwegian dialect. Jahr, Ernst Håkon (ed.): *Language Contact*. Theoretical and Empirical Studies. Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 17–36.
- Bull, Tove 1993: Språkskifte hos kvinner og menn i ei nordnorsk fjordsamebygd. Bjørhovde, Gerd, des Bouvrie, Synnøve og Steinfeld, Torill (red.): *Gå mot vinden*. Festskrift til Åse Hiort Lervik på 60-årsdagen 2. juli 1993. Oslo.

- Bull, Tove 1994: Språkskifte og språkbevaring blant norske kystsamar. Kotsinas, Ulla-Britt og Helgander, John (red.): *Dialektkontakt, språkkontakt och språkföreändring i Norden*. Stockholm: Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet. MINS 40, 129–139.
- Bull, Tove 1995: Language contact leading to language change: The case of Northern Norway, Fisiak, Jacek (ed.): *Linguistic Change under Contact Conditions*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 15-34.
- Bull, Tove, Junntila, Jorid Hjulstad og Pedersen, Aud-Kirsti 1986: Nominalfrasen i skibotnålet. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 1/2, 60–71.
- Hoel, Thomas [1984]: Orientering om prosjektet "Språkforhold blant samer i Troms". Upublisert manuskript.
- Junntila, Jorid Hjulstad 1988: *Språkval og språkbruk på Skibotn. Kven blir forstått av kven?* Hovedoppgåve i nordisk språk. Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø.
- Nilsen, Hilde 1996: *Koffer døem sir det? Spørresetninger med finitt verbal på tredjeplass i nordreisadialekten*. Hovedoppgåve i nordisk språk, Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø.
- Kolsrud, Sigurd 1957: *Norske ordsamlingar 1810–1812 til videnskabernes selskabs danske ordbog*. Oslo.
- Kotsinas, Ulla-Britt 1985: Innvandrarsvenska och språkförändringar. Allén, Sture o.fl.: *Svenskans beskrivning* 15. Göteborg: Göteborgs universitet, 276–290.
- Kotsinas, Ulla-Britt 1988: Rinkebysvenska – en dialekt? Linell, Per, Adelswärd, Viveka, Nilsson, Torbjörn & Petterson, Per A. (utg.): *Svenskans beskrivning* 16, SIC 21a. Linköping: Universitetet i Linköping, 264–278.
- Kotsinas, Ulla-Britt 1994: *Ungdomsspråk*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Kulbrandstad, Lars Anders 2003: Etnolekter - hva er det? *Norsklæreren* 3, Bergen: LNU, 5–13.
- Le Page, Robert B. 1980: 'Projection, Focussing, Diffusion', or steps towards a sociolinguistic theory of language, illustrated from the Sociolinguistic Survey of Multilingual Communities. *York Papers in Linguistics* 9, 9–31.
- Mæhlum, Brit 1987: Kodeveksling i Hemnesberget – myte eller virkelighet? *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 1, 29–43.
- Nesheim, Asbjørn 1952: Samisk og norsk i Lyngen. *Sameliv. Samisk Selskaps Årbok 1951–1952. Sámi ællin. Sámi Særvi jakkigir'ji 1951–1952*. Oslo, 132–129.

- Nordenstam, Kerstin 2003: Något om kickers och deras språkbruk. Ekberg, Lena og Gisela Håkansson (red.): *Nordand 6, Sjätte konferensen om Nordens språk som andraspråk*. Lund: Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk, 226–237.
- Pedersen, Aud-Kirsti 1986: Ei skisse over arbeidet med å klassifisere det norske stadnamnmaterialet i Skibotn og indre Kvenangen. *Nordlyd* 12, Tromsø university working papers on language & linguistics, s. 154–177. Institutt for språk og litteratur. Universitetet i Tromsø.
- Pedersen, Aud-Kirsti 1988: *Stadnamnlån*. Fonologi og ortografi i lydlig lånte stadnamn med eit oversyn over fonologien i norsk på Skibotn og i Kvenangsbøtn. Hovudfagsoppgåve i språk. Institutt for språk og litteratur. Universitetet i Tromsø. Kap. 2 og 5.
- Pedersen, Aud-Kirsti 1994: "Restar av samisk i kaldfjordmålet", Holmen, Tone (red.): *Kvinneforskermaraton*, Tromsø: Universitetet i Tromsø, 115–128.
- Pedersen, Aud-Kirsti 1996a: Kronologi i namneparmateriale i lys av samiske og norske stadnamn i Kaldfjorden på Kvaløya. *Den ellefte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19.–23. juni 1994. Normarapporter 60*. Uppsala: Norma-förlaget, 235–270.
- Pedersen, Aud-Kirsti 1996b: Stadnamnlån, språkbruk og befolkningsmansetjing i Kvenangsbøtn og Skibotn. Schmidt, Tom (red.): *Norsk stadnamnarkiv 75 år, 1921 - 1996*. Avdeling for namnegransking. Årsmelding 1995. Oslo, 95–112.
- Pedersen, Aud-Kirsti 2000: "Norsk talemål i eit språkkontaktområde – målføreprøve frå Skibotn". *Talatrosten*. Skrifter frå Målførearkivet, 20–36.
- Quist, Pia 2000: Ny københavnsk 'multietnolekt'. Om sprogbrug blandt unge i sprogligt og kulturelt heterogene miljøer. *Danske talesprog* 1. København: Institut for Dansk Dialektforskning, 143–211.
- Quist, Pia 2005: *Stilistiske Praksisser i Storbyens Heterogene Skole. En etnografisk og sociolingvistisk undersøgelse af sproglig variation*. Ph.d.-afhandling. Nordisk Forskningsinstitut, Afd. for dialektforskning. Københavns Universitet.
- Sollid, Hilde 2003: *Dialektsyntaks i Nordreisa: Språkdannelse og stabilisering i møtet mellom kvensk og norsk*. Avhandling til dr.art.-graden. Det humanistiske fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Aasheim, Stine 1995: *"Kebab-norsk" Framandspråkleg påverknad på ungdomsspråket i Oslo*. Hovedoppgave i nordisk språk, Universitetet i Oslo.

Aasheim, Stine 1997: "Kebab-norsk" – fremmedspråklig påvirkning på ungdomsspråket i Oslo. Kotsinas og Ulla-Brit o.fl. (red.): *Ungdomsspråk i Norden. Föredrag från et forskarsymposium*. MINS 43. Stockholm: Inst. för nordiska språk, 235–242.

Andre kjelder

Lydbandintervju november 1978 med Marius Grape, Skibotn. Intervju og utskrift v/Storfjord kulturkontor, Storfjord kommune.